

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 29

Fylke: Hordaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Hamre

Emne: Julenissen

Bygdelag: Dalebygda (Leknesbygda)

Oppskr. av: Sverre Kvamme

Gard: Mundal

(adresse): Leiknestangen

G.nr. 10 Br.nr. 3

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Oppskrive etter eldre folk
- B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):
 Dette er det bygdefolket veit og meiner om nissen.

SVAR

1. Nissen heldt til i uthusa, men kunne også syna seg i heimehuset, - så som på lemnen (loftet), i mørke kjellarar. Dei som såg han, fortalde at det var ein liten kar i skinnbrok, vesten eller trøya var ikkje alltid raud, ho kunne vera grå eller ha andre fargar. Sers ofte var trøya grøn. Dette kjem visseleg av at grønt var stasfarge her i bygda i eldre tid. Han gjekk alltid med raudhuva. Han var godsleg når ein stelte vel med buskåpen. Då såg han etter både eitt og hitt i fjøs, løa og heimehus. Somme stader vart trua på nissen knytt saman med trua på tunkallen, og då kunne det på sume gardar vera eigen sengbu til ~~dette~~ bruk for tunkallen. (Tunkadlabuæ) Tunkallen kunne også bu under steinar, i holer (Tunkadlahøla) og også under bergufser (heldrar) Omgrepet Nisse og Tunkall flyt tildels saman.

I jula var nissen sers aktiv. Det var hans beste tid. Julekvelden måtte kveldsmaten stå att på bordet. Om natta, etter folka var sovna, kom nissen og smaka på julematen. Tykte han vel om maten, som her i bygda alltid var fisk, poteter og flatbrød, så synte han dette med å leggja korn under bordet. Dette såg folka vel etter juledagsmorgonen. Merkeleg ofte var det korn å finna. Det gav gode voner for komande år og grøda, helsa og trivnad. Husfaren eller husmora sytte for at kornet kom under bordet. Det gav tryggleik for tenarar og born. Hadde dei bryggja øl til jul, stod alltid ei fyllt ølskål på bordet. Det ølet skulle nissen ha til maten.

Før år 1900 var det ikkje skikk å gjeva julegåver her i bygda. Folk fekk sakte både kle, skor og andre

praktiske g ver. Men desse var tilverka i heimen ut over hausten og f rejulsvinteren, og vart ikkje sett i samband med nissen.

Etter  r 1900 vart folk meir velst ande og skikken med juleg ver vart  rleg meir kjend. Men til siste  ra har ikkje nissen noko med utdelinga   gjera.

Etter 1945 har eg ~~x~~ f tt opplyst at i berre ein heim kom nissen med g vene. Elles syter dei vaksne for at g vene kjem under treet, og at borna tek pakkene derfr  n r utdelinga b rjar. Nissen som g veutdelar er alt a i 1953 ikkje vanleg skikk.

Kring ~~1928~~ 1920-30 hende det stundom at nissen kom med g ver p  barnefester. Skikken synes ikkje   vinna medhald.

At nissen skal koma - og kjem med juleg ver er ein ny skikk som folk har kjennskap til gjennom julekort, julehefter, ~~og litteraturen~~ b ker og blad, biletseriar og kanskje mest gjennom forretningsreklame.

Nissen er fr leis ^m godmodig og hjelpsam, og er ikkje modernisert.

2. Fr  og med 2. juledag hender det at gutar og gjenter fr  lo  r og eldre tek p  seg gamle klede og leikar nisse. (nissemenn, nissekoner, nissegutar, nissegjenter) Dei g r d  om kveldane p  gjesting til grannetuna og syner seg fram der. D  er skikken at dei f r eit eple eller nokre neter i korga dei har med. Det er ikkje  lment ~~  gjera~~   kle seg ut, men hender rett ofte.
3. Det er helst unge gutar som kler seg ut som nisse og g r til grannetuna. Nissen er best lika n r han er liten.
4. Utstyret er mangfoldig. P  f tene det som h ver med ver og f re, oftast knebukse, sumtid frakke, raudhuva, kvitt h r og skjegg. Aldri raud fotsid kufte.
5. Dette utstyret lagar gutane ofte sj lv. Kleda b r vera s  gamle at folk har gl ymt dei. H r og skjegg vert laga av ull, maskene av ymse slag papir som vert fargelagd p  mange m tar etter som ein kan skaffa fargestoff. Best likar ein   bruka kj pemasker.
6. Som ovanst ande fortel, har v r bygd sine nissar mest karakter av julebukk.
7. Og det hender at dei deler ut sm  g ver som sjokolade, frukt og liknande. Oftast hender det likevel at dei f r g ver som ovanfor nemnt.
8. Dei nye nissane vert nok berre i barnetanken sett i

samband med den gamle nissen i løa som fekk mat på julebordet. (Julegraut i løa ikkje brukt her.) Og færre og færre ser nissen, men fleire og fleire vil avliva nissetøyset. Borna får lite vita om den gamle nissen, og får si nisseførestelling ved reklame og teikningar: Ein nisse med stappfull sekk med julegáver.

9. Eg kan ikkje koma på soger om gáver som kjem til tuns på merkelege måtar. Det hender sjeldan, men det hender at foreldra seier: Er de snille og lydige, så kjem kanskje julenissen med noko til dykk. Å setja ut skálar, hengja sokkar på sengestolpen og liknande er ikkje bruka.

Stutt sagt: Dei leivningar av nisseførestellingane som lever i bygda er knytte til "fjøsnessen". Det ville vera ille om denne nissen skulle vika plass for "reklamenissen".